

Eiropas Savienības tiesību ietekme uz pieteikuma tiesību novērtēšanu nacionālajā administratīvajā tiesā

Atslēgvārdi: pieteikuma tiesības, procesuālās autonomijas princips, efektīva tiesību aizsardzība

1. Pieteikuma tiesības (*locus standi* – latīņu val., *standing* – angļu val.) jeb tiesības iniciēt tiesvedības procesu nacionālajā tiesā ir procesuālo tiesību jautājums, kas ir cieši saistīts ar tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Rietumu tiesību lokam piederīgo valstu nacionālajā administratīvajā tiesas procesā pamatā izšķir divus pieteikuma tiesību modeļus: uz tiesību aizsardzību vērstu (*rights-based* – angļu val., *Verletztenklage* – vācu val.) pieteikuma tiesību modeli un uz interešu aizsardzību vērstu (*interest-based* – angļu val., *Interessentenklage* – vācu val.) pieteikuma tiesību modeli. Papildu minētajam kā izņēmums no vispārējās kārtības atsevišķās valstīs noteiktās jomās (piemēram, vides tiesībās) ir pieļaujama populārsūdzība (*actio popularis* – latīņu val.).

2. Eiropas Savienības (turpmāk – ES) tiesību ietekme uz pieteikuma tiesībām nacionālajā administratīvajā tiesā lietās, kas skar ES tiesības, izpaužas divējādi. Pirmkārt, atsevišķās jomās tiesības vērsties tiesā tieši izriet no ES tiesībām. Šādā gadījumā dalībvalsts tiesai jāpiemēro attiecīgās ES tiesības, nevis nacionālais procesuālais regulējums, kas regulē jautājumu par pieteikuma tiesībām. Otrkārt, ja attiecīgajā jautājumā nav ES tiesiskā regulējuma, katras dalībvalsts tiesību sistēmā ir jāparedz procesuālie noteikumi, kas regulē arī pieteikuma tiesības, lai aizsargātu tiesības, kuras attiecīgajām personām ir noteiktas ES tiesībās. Taču dalībvalsts procesuālo autonomiju ierobežo ES vispārējie tiesību principi, jo īpaši līdzvērtības un efektivitātes princips, kā arī efektīvas tiesību aizsardzības princips, kas ietverts arī ES Pamattiesību hartas 47.pantā. Tādējādi dalībvalsts procesuālā autonomija attiecībā uz pieteikuma tiesībām lietās, kas skar ES tiesības, ir ierobežota.

3. 1991.gadā Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk – EST) Verholen lietā formulēja pamatnostādni attiecībā uz dalībvalsts procesuālo autonomiju pieteikuma tiesību noteikšanā: lai arī principā attiecīgās “personas tiesības un intereses celt prasību tiesā” ir jānosaka valsts tiesībās, Kopienas tiesību akti tomēr pieprasa, lai valsts tiesību akti neapdraud tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību, un valsts tiesību aktu piemērošana nevar padarīt faktiski neiespējamu to tiesību izmantošanu, kuras piešķir Kopienas tiesību akti. Minēto atziņu EST ir atkārtojusi arī vēlākos spriedumos – Safalero lietā, Streekgewest lietā, Mono Car Styling lietā un E.ON Földgáz Trade lietā. Arī lietās saistībā ar Orhūsas konvencijas par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem piemērošanu EST ir uzsvērusi, ka dalībvalstīm ir ievērojama rīcības brīvība noteikt gan to, kas ir “pietiekama ieinteresētība, lai celtu prasību”, gan – “tiesību aizskārums”.

Tādējādi principā dalībvalstīm ir procesuālā autonomija izvēlēties uz tiesību aizsardzību vērstu vai uz interešu aizsardzību vērstu pieteikuma tiesību modeli administratīvajā tiesas procesā. Neviens no šiem pieteikuma tiesību modeļiem, tostarp ierobežojošākais, uz subjektīvo tiesību aizsardzību vērsts pieteikuma tiesību modelis, pats par sevi nav pretrunā ar ES tiesībām, taču tas katrā konkrētajā lietā ir pakļauts no līdzvērtības, efektivitātes un efektīvas tiesību aizsardzības principa izrietošajiem ierobežojumiem. Tāpat no ES tiesībām neizriet pienākums, piemēram, vides lietās, paredzēt populārsūdzību. Taču dalībvalsts nevar paredzēt pārāk stingrus procesuālos kritērijus, proti, ka tie faktiski liegtu visām vai gandrīz visām vides aizsardzības organizācijām iespēju pārsūdzēt tiesā darbības vai bezdarbību, kas ir pretrunā valsts tiesību aktiem vides jomā.

4. Vērtējot pieteikuma tiesības lietās, kas skar ES tiesības, dalībvalsts tiesai ir pienākums nodrošināt tiesību, kuras attiecīgajām personām ir noteiktas ES tiesībās, aizsardzību. Kā to pamatoti norāda Dr.iur. Katrīna Varina (Catherine Warin), minētā rezultātā Vācijā un tās iedvesmotās tiesiskajās sistēmās, kurās valda subjektīvo tiesību izpratne, rodas sarežģītas tiesiskas problēmas, lai nodrošinātu tiesību, kuras personām ir noteiktas ES tiesībās, īstenošanu nacionālajās tiesās. Arī Dr.iur. Nīna Poltoraka (Nina Póltorak) atzīst, ka subjektīvo tiesību atvasināšana no tā dēvētās aizsargājošās normas ir koncepts, kuram nepieciešama adekvāta modifikācija attiecībā uz pieteikumiem, kas skar ES tiesības. Viens no pēdējiem piemēriem ir EST spriedums lietā Deutsche Lufthansa, kurā par neatbilstošu ES tiesībām tika atzīta Vācijas pieeja, ka lidostas lietotājam nav tiesību pārsūdzēt administratīvajā tiesā iestādes lēmumu lidostai apstiprināt jaunu lidostas maksu sistēmu. Līdz tam Vācijas tiesu praksē tika uzskatīts, ka lēmums, ar kuru iestāde apstiprina lidostas maksu sistēmu, rada juridiskas sekas tikai attiecībās starp šo iestādi un lidostas administrāciju, un lidostas lietotājs pret šo lēmumu var vērsties netieši, ceļot civiltiesisku prasību pret lidostas administrāciju. EST uzsvēra, ka nacionālajām tiesām procesuālā kārtība ir jāinterpretē cik vien iespējams tādā veidā, lai šī kārtība sekmētu mērķi nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību tiesā, kas tiesību subjektiem izriet no ES tiesībām.

Ņemot vērā to, ka Latvijas administratīvo tiesu praksē dominē Vācijas tiesiskajai telpai raksturīgais uz subjektīvo tiesību aizsardzību vērsts pieteikuma tiesību modelis, arī Latvijai atsevišķās lietās ES tiesību ietekmē var nākties to pārskatīt. Minētais neattiecas uz pieteikumiem, kas iesniegti vides aizsardzības nolūkā, jo šajā jomā Latvijā jau pastāv visplašākais iespējamais pieteikuma tiesību modelis – populārsūdzība.